

Utlåtande om Mika Pyykkös utredning av de framtida riktlinjerna för STEA-understöden

SAMS har läst utredaren Mika Pyykkös rapport *”Selvitys sosiaali- ja terveystalouden järjestöjen avustustoiminnan edellytyksistä ja linjauksista: Selvityshenkilön raportti”*. Vi ser flera alarmerande brister i innehållet. Rapporten är ofullständig och saknar helt ett perspektiv som beaktar personer med funktionsnedsättning. Deras behov har inte tagits i beaktande i något av de alternativ som presenteras.

I rapporten påpekar Pyykkö att bidrag hittills har riktats till att stärka organisationernas verksamhetsförutsättningar, främja hälsa och välbefinnande samt hjälpa dem som redan har drabbats av problem. Utredningen föreslår dock att framtida stöd i högre grad ska fokusera på proaktiv, förebyggande och korrigerande verksamhet.

SAMS vill understryka att personer med funktionsnedsättning ofta lever med sin funktionsnedsättning hela livet ut. I de allra flesta fall går en funktionsnedsättning inte att förebygga genom proaktiva metoder. Därför behövs olika former av stöd och delaktiggörande verksamhet för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning får sina grundläggande fri- och rättigheter tillgodosedda.

SAMS anser att det är oacceptabelt att utredningen inte på något sätt tar i beaktande det andra nationalspråket svenska och den särroll som de svenska social- och hälsovårdsorganisationerna fyller. Dessa organisationer har en central roll i att säkerställa att svenskspråkiga personer får tillgång till verksamhet och stöd på sitt eget modersmål, i enlighet med Finlands grundlag. Att inte beakta detta perspektiv i utredningen är ett allvarligt förbiseende.

I utredningen föreslås två olika tillvägagångssätt. Det föreslagna alternativet A är inte i sin nuvarande form realistiskt att genomföra. SAMS understöder inte alternativ A. Alternativ B beskrivs på en för allmän nivå och förutsätter fördjupning. SAMS understöder inte alternativ B i sin nuvarande form.

Den svenskspråkiga minoritetens ställning

SAMS vill uttrycka sin djupa oro över att svenska språkets ställning inte har beaktats i det framlagda förslaget. Eftersom svenska är ett av Finlands två nationalspråk är det avgörande att säkerställa att den svenskspråkiga befolkningen har tillgång till samma verksamhet och stöd som erbjuds på finska.

Finlands grundlag (731/1999) fastslår att det allmänna ska tillgodose de finsk- och svenskspråkiga befolkningens kulturella och samhällseliga behov på lika grunder (17 §). Grundlagen förbjuder också särbehandling på grund av till exempel språk, om det inte finns en godtagbar motivering (6 §). Vidare föreskriver diskrimineringslagen (1325/2014) ett förbud mot diskriminering (3 kap.) och ålägger myndigheter att aktivt främja likabehandling i sin verksamhet (5 §).

Trots detta har utredningen inte i tillräcklig utsträckning tagit hänsyn till jämlikhetsaspekter eller de krav på likabehandling som lagstiftningen ställer på bidragssystemet. För att uppfylla lagens krav måste den svenskspråkiga befolkningen garanteras samma verksamhet och stöd från den tredje sektorn som den finskspråkiga befolkningen.

Språkaspekten verkar helt ha förbisetts i utredningen. Det är oacceptabelt att genomföra större förändringar utan att konsekvenserna för språkminoriteter – och andra minoriteter – först analyseras och beaktas.

I rapporten anges att en organisation måste ha ett befolkningsunderlag på minst 35 000 invånare för att vara berättigad till understöd. Den svenskspråkiga befolkningen i Finland uppgår till cirka 300 000

personer. För svenskspråkiga organisationer innebär detta att de måste representera över 10 % av hela den svenskspråkiga befolkningen för att kunna få understöd. För att säkerställa att de svenskspråkiga organisationerna kan uppfylla sitt uppdrag och tillgodose den svenskspråkiga befolkningens kulturella och samhällsliga behov på lika villkor (GL 1 §, 1 mom.), måste kravet på befolkningsunderlag anpassas så att det bättre speglar den svenskspråkiga befolkningens storlek.

I utredningen diskuteras att verksamheten hos olika förbund överlappar varandra. SAMS vill understryka att när svenskspråkiga och finskspråkiga förbund erbjuder samma typ av verksamhet eller stöd, bör detta inte ses som en överlappning. Verksamheten riktar sig till olika språkgrupper som har rätt att få verksamhet och stöd på sitt eget språk. Det är avgörande att svenskspråkiga organisationer får verka självständigt, sida vid sida med de finskspråkiga organisationerna. En sammanslagning av finsk- och svenskspråkiga organisationer skulle innebära att svenskan försvinner, vilket är förödande för den svenskspråkiga befolkningen.

Temahelheterna i alternativ A

SAMS understöder inte temahelhet A på grund av följande skäl:

Enligt alternativ A riktas understöden till organisationer utifrån fem temahelheter. Detta väcker frågan om dessa temahelheter kommer att omfatta ett brett spektrum av organisationsverksamhet eller tolkas på ett restriktivt sätt. SAMS och våra medlemsförbund arbetar med frågor som rör både barns och äldres rättigheter samt psykisk ohälsa. Nästan allt vårt arbete syftar till att minska ensamhet och isolering i våra målgrupper. Trots detta är vi oroliga över att arbetet för personer med funktionsnedsättning i alla åldrar riskerar att falla utanför definitionen i alternativ A. Det faktum att personer med funktionsnedsättning inte nämns en enda gång i utredningen då utredaren redogör för de olika temahelheterna tyder på detta.

Denna oro förstärks av vilka organisationer som mottagit utlåtandeförfrågan – främst pensionärsföreningar, barnrättsorganisationer och organisationer för psykisk hälsa, medan endast en funktionsrättsorganisation mottagit förfrågan. En sådan restriktiv tolkning av vilka organisationer som arbetar för grupperna och ändamålen i alternativ A är problematisk, eftersom det riskerar att utesluta organisationer som stödjer personer med särskilda behov, till exempel barn och äldre med funktionsnedsättning. Om funktionsrättsorganisationerna inte ges möjlighet att fortsätta sitt arbete för dessa grupper, riskerar deras behov att inte tillgodoses.

Tredje sektorns organisationer bör spegla samhället och befolkningen i sin helhet. Att begränsa stödet till fem temahelheter är därför problematiskt, eftersom det sänder signalen att mindre grupper med specifika stödbehov, exempelvis personer med funktionsnedsättning, inte prioriteras. Dessutom begränsar detta tredje sektorns suveränitet och möjlighet att självständigt definiera och arbeta utifrån samhällets varierande behov. Civilsamhället har ett egenvärde och ska inte ses som ett redskap för politiker att genomdriva sina politiska ambitioner. Organisationerna ska inte behöva anpassa sig till snävt avgränsade temahelheter. Det är dessutom svårt att se hur ett långsiktigt förebyggande arbete ska kunna genomföras när temaperioderna kan komma att bli så korta som fem år.

Att en viss grupp är liten i förhållande till befolkningen som helhet innebär inte att deras behov är mindre viktiga. Exempelvis är gruppen svenskspråkiga med funktionsnedsättning liten i förhållande till befolkningen, men deras behov är lika betydelsefulla och de ska ha rätt till anpassad verksamhet och stöd på det egna språket. Samhällets mångfald bör avspeglas i hur resurser fördelas, så att även mindre grupper ges förutsättningar att få sina rättigheter och behov tillgodosedda.

Juridisk rådgivning och tolkning av STEA-lagen

I utredningen beskrivs juridisk rådgivning som ett område i den så kallade gråzonen, och det ifrågasätts om sådan verksamhet omfattas av STEA-lagen. Pyykkö påpekar att det är oklart om juridisk rådgivning är en del av den offentliga sektorns organiseringsansvar och om den överhuvudtaget kan anses främja hälsa och välfärd i enlighet med STEA-lagens krav.

SAMS anser att Pyykkös utredning medvetet misstolkar STEA-lagens innebörd. Enligt 3 § 1 mom. i STEA-lagen:

”Statsunderstöd kan beviljas för ett brett spektrum av verksamheter som främjar social välfärd och hälsa. Den verksamhet som understöds ska stödja människors likställdhet och jämlikhet samt tillgodoseendet av de grundläggande fri- och rättigheterna.”

Lagen nämner uttryckligen verksamhet som främjar social välfärd och hälsa – inte bara välfärd och hälsa. I Pyykkös utredning utelämnas konsekvent förledet ”social”. Dessutom bortser utredningen helt från den andra meningen som betonar att verksamheten ska stödja tillgodoseendet av grundläggande fri- och rättigheter. Detta framstår som en medveten misstolkning och snedvridning av lagtexten, vilket leder till ett medikaliserat synsätt på vad som utgör hälsa och välfärd i STEA-lagens mening. Juridiska rådgivning hjälper målgruppen att trygga sina rättigheter, öka sin rättssäkerhet och få tillgång till tjänster som förbättrar deras sociala välfärd och hälsa. Därför bör vår verksamhet omfattas av STEA-lagen.

Den rådgivning som myndigheter är skyldiga att ge enligt 8 § i förvaltningslagen är begränsad till ärenden som enbart rör den aktuella myndigheten och frågor kopplade till att hantera och sköta sitt ärende. Även om denna rådgivning i vissa fall kan innefatta juridisk vägledning, är det inte samma typ av juridisk rådgivning som förbunden erbjuder. De frågor som kommer till förbunden är ofta komplexa och mångfacetterade juridiska problem som rör flera myndigheter samtidigt. Förbunden ger inte enbart råd utan hjälper även personer som saknar förutsättningar att själva ansöka om service eller överklaga beslut att faktiskt göra det.

Denna verksamhet är avgörande för att säkerställa rättssäkerheten för personer med funktionsnedsättning och för att tillgodose deras grundlagsstadgade fri- och rättigheter, i enlighet med 3 § 1 mom. i STEA-lagen. Detta är särskilt viktigt för svenskspråkiga personer med funktionsnedsättning, eftersom rådgivning från välfärdsområden eller andra myndigheter på svenska inte alltid är tillgänglig.

Dessutom finns en uppenbar risk för intressekonflikter när exempelvis ett välfärdsområde förväntas ge juridisk rådgivning, till exempel då en person överklagar ett beslut fattat av samma välfärdsområde. I sådana situationer kan myndighetens oberoende ifrågasättas, särskilt då det ligger i myndighetens intresse att begränsa beviljandet av social- och hälsovårdstjänster av kostnadsskäl.

SAMS – Samarbetsförbundet kring funktionshinder RF

Marica Nordman

Juridiskt ombud

Rebecka Holm

Juridiskt ombud

Helsingfors, 30.1.2025

